

ITINERARI 5: EL TOSSAL GROS DE LA SERRA DE MIRAMAR

*Marc Pérez i Sergio Valenzuela,
CHNCB.*

La serra de Miramar és el límit SE de la comarca de la Conca de Barberà i constitueix una barrera geogràfica natural quasi infranquejable que la separa de la comarca de l'Alt Camp. La zona del Tossal Gros està situada a la part nord de la Serra de Miramar, fent de línia divisòria entre els municipis de Montblanc, Cabra del Camp i Figuerola del Camp. Dins de tota aquesta àrea hi ha una part que pertany al PEIN. La vegetació de la zona és la típica de l'àrea mediterrània: Alzinar litoral, brolla de romaní i bruc d'hivern amb bufalaga tintòria, màquia i garriga.

Per poder vorejar aquesta imponent muralla rocosa existeixen dos punts d'alçada inferior, el Coll de Cabra (570 m) a l'extrem NE de la serralada i el pas del Coll de Lilla (580 m) a l'extrem SW. També hi ha un sender GR que passa pels pobles de Prenafeta i Figuerola del Camp, travessant el paratge del Bosc del Rector pel vessant N del Tossal Gros.

Geogràficament, la Serra de Miramar està constituïda per dues unitats ben diferenciades que conflueixen en el Tossal Gros. La Serra Carbonària s'estén des del Coll de Lilla i arriba fins al Tossal Gros seguint una direcció N-S. Els punts més alts d'aquesta serra són la Cogulla (788 m) i el Tossal de la Somerota (771 m). L'altra unitat geogràfica és la Serra de Jordà. Aquesta serra és pràcticament perpendicular a l'anterior, amb una direcció E-W i s'estén des del Tossal Gros fins al Coll de Cabra. El punt més alt d'aquesta serra és la Plana d'en Sarrills (779 m).

La morfologia de la Serra de Miramar es deu a les seves característiques geològiques. Es tracta d'un clar exemple de geomorfologia controlada per l'estructura tectònica. Els materials aflorants són els mateixos que apareixen a les muntanyes de Prades, on a la part inferior trobem el sòcol paleozoic de pissarres i filites (pedra llicorella) i roques volcàniques d'edat compresa entre el Silurià i el Carbonífer (330 Ma). En aquest sector es localitzen els afloraments més importants d'espilites (roques volcàniques submarines) del

Carbonífer de tota la Serralada Costanera Catalana. Per sobre d'aquests materials tan antics hom pot trobar la cobertora mesozoica, formada per la pedra vermella de Prades (conglomerats, gresos i argiles de la fàcies Buntsandstein) i les calcàries i dolomies del Muschelkalk. Tots aquests materials han estat replegats i verticalitzats per l'acció de la tectònica alpina. Així la conjunció dels diferents mecanismes d'encavalcaments i plecs, combinats amb l'acció dels agents erosius, bàsicament l'aigua, han acabat configurant aquesta morfologia abrupta i inhòspita de la serralada.

L'itinerari proposat, de 1,5 km parteix des del mateix poble de Prenafeta i durant els primers moments va seguint el camí del GR, per separar-se ràpidament i enfilar-se cap al Tossal a través d'un estret tall del vessant NW cap al "Nas del Gegant".

Tot i que el desnivell a superar és considerable, ja que s'assoleixen els 300 m (des de la cota 500 a Prenafeta fins a la 867 del Nas del Gegant), el camí pot ésser recorregut sense gaires dificultats, fent sovint curtes parades per poder agafar aire, observar la geologia i vegetació i admirar el paisatge.

L'interès d'aquest indret també ha estat considerat per l'administració, que l'ha inclòs dins el PEIN. El total de superfície inclosa és de 120 ha (tota dins el terme de Figuerola del Camp) i els motius de protecció són la seva notable diversitat faunística, amb presència d'una ornitofauna ben desenvolupada i d'alguns rèptils de gran interès com la Bívia Ibèrica.

Durant el recorregut resulta interessant observar la discordança del Buntsandstein sobre el Paleozoic que es troba totalment verticalitzada, tal i com la resta de formacions geològiques.

LA VEGETACIÓ

BOSCOS

L'alzinar litoral (*Quercetum ilicis galloprovinciale*) és el bosc més típic del paisatge mediterrani i l'únic que trobem en aquesta zona de la Serra de Miramar.

La forma més típica d'aquest tipus d'alzinar, i la que trobem aquí, és l'alzinar amb marfull (*Subas. pistacietosum*). Es tracta de boscos molt densos on es crea un ambient fresc i humit. Sota aquest sostre protector, una impenetrable massa de grans arbusts i plantes enfiladisses constitueixen un ric sotabosc. Les plantes més típiques que trobarem són: l'alzina (*Quercus ilex*) en l'estrat arbori; marfull (*Viburnum tinus*), aladern (*Rhamnus alaternus*), aladern fals (*Phillyrea latifolia*), llentiscle (*Pistacia lentiscus*) i arboç (*Arbutus unedo*) no solen manca mai en l'estrat arbustiu alt, el qual apareix cobert d'una maranya de lianes com l'aríjol (*Smilax aspera*), la vidiella (*Clematis flammula*), el lligabosc mediterrani (*Lonicera implexa*), l'englantina (*Rosa sempervirens*) o l'heura (*Hedera helix*). Dins l'estrat arbustiu baix hi trobem el galzeran (*Ruscus aculeatus*), l'esparraguera (*Asparagus acutifolius*), la rogeta (*Rubia peregrina*), etc. Degut a la densitat del bosc, és molt poca la llum que arriba al sòl, i insuficient per a que hi puguin créixer gaires herbes; tot i així, n'hi ha algunes

com la falzia negra (*Asplenium onopteris*), camedris (*Teucrium chamaedrys*) i viola boscana (*Viola alba*).

Es tracta d'un bosc esclerofil·le clarament adaptat a climes força secs on es creen unes condicions microclimàtiques caracteritzades per humitats més elevades i temperatures més baixes que a les zones no boscanes, la qual cosa permet que hi hagi una vegetació exuberant i força impenetrable. Això demostra l'alt grau d'adaptació d'aquesta comunitat.

BOSQUINES

El paisatge mediterrani actual és amplament dominat per les bosquines, és a dir, per poblaments vegetals presidits per arbusts. Moltes d'aquestes bosquines procedeixen de la degradació del bosc esclerofil·le, però cal tenir present que als llocs més ingrats de la regió mediterrània, i aquest és el cas del Tossal Gros, aquestes bosquines són exponents de la màxima exuberància que la vegetació pot arribar a atènyer en raó de les condicions ecològiques imperants, marcades per l'escassetat d'aigua i de sòl. En aquesta zona trobarem bosquines integrades per arbusts i pulvínuls espinosos, adaptats a l'eixutesa i a l'acció continuada del vent.

La Brolla es tracta de la bosquina més abundant del territori mediterrani; hi dominen els arbusts

baixos o subarbusts (0.5-1m.), com els romanins i estepes, i si són esclarissats amb predomini de farigoles (anomenat aleshores timoneda).

Dins les brolles s'hi inclou, segons els autors, la garriga; aplicant a aquest terme brolles rases, denses i punxoses. Nosaltres les tractarem com una comunitat a part, tot i que ambdues estan força barrejades.

En aquesta zona trobem brolles de romaní i bruc d'hivern amb bufalaga tintòria (*Erico-Thymelaeetum tinctoriae*). A més del romaní (*Rosmarinus officinalis*) i el bruc d'hivern (*Erica multiflora*), també hi són habituals la bufalaga tintòria (*Thymalaea tinctoria*), la foixarda (*Globularia alipum*), l'espígol (*lavandula latifolia*), la fumana (*Fumana ericoides*), la farigola (*Thymus vulgaris*), la botja d'escombres (*Dorycnium pentaphyllum*), el llentiscle (*Pistacia lentiscus*), el càdec (*Juniperus oxicedrus*), el garric (*Quercus coccifera*), l'argelaga (*Genista scorpius*), la gatosa (*Ulex parvifolius*) i d'altres arbustos.

A les parts culminants de les altes muntanyes mediterrànies apareixen dominades per un tipus de bosquina molt particular, integrada per arbusts en forma de pulvínuls espinosos (brolles xerocàntiques). Hi destaca l'erició (*Erinacea anthyllis*), planta molt abundant a les muntanyes altes del País Valencià, i més aviat rara a

Catalunya. Força abundant al Tossal Gros i a les parts més altes de la Serra de Miramar, així com a les parts més ventoses i seques de les Muntanyes de Prades (Els Motllats, Montral, Els Cogullons, etc.).

Foto. Aspecte típic de dos tipus de brolla de romaní i bruc d'hivern amb bufalaga tintòria: Variant rica en bruc d'hivern (a l'esquerra) i variant rica amb gatosa, acompanyada de pi blanc (a la dreta).

La màquia és la comunitat arbusciva esclerofil·la alta de 1.5-2m., densa i ombrívola.

Aquí trovarem restes de màquia continental enmig de garrigues. Es tracta d'una formació on les plantes dominants són el garric (*Quercus coccifera*), la savina (*Juniperus phoenicea*), l'arçot (*Rhamnus lycioides*), el pi blanc (*Pinus halepensis*) i el llentiscle (*Pistacia lentiscus*).

Així doncs, es tracta d'una comunitat constituïda per espècies que suporten les limitacions imposades pel clima continental (hiverns freds i estius calorosos i secs, amb precipitacions anuals que amb penes superen els 500 mm/m²): la màquia de garric i arçot (*Rhamno-Quercetum cocciferae*).

La garriga (*Quercetum cocciferae*) com a comunitat secundària procedeix de la degradació de l'alzinar litoral. És una formació

arbustiva baixa de normalment menys de 1.5m. d'alçada. Estrictament parlant, es tracta d'una comunitat gairebé monoespecífica i, si més no, absolutament dominada pel garric o coscoll (*Quercus coccifera*) i acompanyada sobretot pel llistó (*Brachipodium retussum*).

La garriga es fa generalment sobre substrat calcari, i aleshores va acompanyada d'espècies de les brolles calcícoles com ara el romaní (*Rosmarinus officinalis*), el bruc d'hivern (*Erica multiflora*), la botja groga (*Bupleurum fruticosens*), etc.

Sobre substrats silícics, la garriga és més rara, però també arriba a fer-se (Subas. *Callunetosum*). Trobem llavors altres espècies silicícules com les estepes (*Cystus salvifolius*, *C. albidus*, *C. monspeliensis*, etc.), el bruc boal (*Erica arborea*), la bruguerola (*Calluna vulgaris*), etc.

CONCLUSIONS

La part alta del Tossal Gros es tracta d'una zona on la duresa de les condicions climatològiques (clima continental, amb hiverns molt freds i estius molt calorosos, i una de les zones més ventoses de les nostres comarques) li han conferit una colla de característiques que li donen un aspecte molt feréstec i àrid. La resposta de les plantes a aquestes condicions ha donat lloc a una brolla xerocàntica, les característiques de la qual es poden resumir en els següents punts:

-Es tracta d'una vegetació molt atapeïda que no acostuma a superar el metre d'alçada, amb algunes espècies de forma pulvinular (mena de coixinet). Clara adaptació a les condicions de fort vent de la zona.

-La majoria de les plantes tenen les fulles coriàcies i les han reduït molt fins arribar a desaparèixer, essent en alguns casos la tija qui fa la funció fotosintètica. Superen així els problemes de la sequera evitant la pèrdua d'aigua pels estomes de les fulles.

-Acostumen a ser plantes molt punxoses o sovint molt aromàtiques com a mesura de defensa contra els herbívors, força abundants en aquesta mena d'espais.

A les parts més baixes hi trobem la típica

vegetació mediterrània: l'alzinar amb marfull, brolles de romaní i bruc d'hivern amb bufalaga tintòria, màquies, garriga, pinedes de pi blanc, etc.. Es tracta d'una vegetació també adaptada a un clima sec, però on les condicions de vent i temperatura no són tan extremes. Així trobem que les plantes no viuen tan atapeïdes, tenen les fulles més grans i menys punxoses, i acostumen a tenir un port força més alt, arribant a formar boscos.

Si a totes aquestes característiques hi afegim el bon estat de conservació de la zona i que hi ha un dels paisatges més espectacular de les nostres comarques, ens trobem en una zona d'una singular bellesa i on les condicions naturals han estat molt poc alterades. Es per això que el Tossal Gros està inclòs dins el PEIN (Pla d'Espais d'Interès Natural), però som nosaltres, la gent de carrer, qui hem de fer que això continuï així i que els efectes antròpics siguin mínims.

BIBLIOGRAFIA

DEPARTAMENT DE MEDI AMBIENT (1996). "PEIN (Pla d'Espais d'Interès Natural)". Generalitat de Catalunya. P.223

FOLCH, R. I altres (1984). "Vegetació". Hist. Nat. Dels PP CC, vol. 7 Barcelona.

CONESA I MOR, J.A. (1997). "Tipologia de la vegetació: anàlisi i caracterització". Edicions de la Universitat de Lleida. Lleida.

